

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaal- ja haridusteaduskond

Riigiteaduste instituut

Bakalaureusetöö

Heiki Viisimaa

**Regionaalsete suurriikide käitumine ründava realismi
teooria järgi: Iraani näide**

Juhendaja: Rein Toomla, MA

Tartu 2013

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

.....
/Heiki Viisimaa/

Sisukord

Sisukord.....	3
1. Sissejuhatus	4
2. Realism rahvusvahelistes suhetes.....	5
2.1 Realismi koolkonna baastesid	5
2.2 Mearsheimeri ründava realismi teooria eeldused	7
2.3 Riikide käitumine ründava realismi järgi globaalsel tasandil.....	8
3. Regionaalsed suurvõimud	11
3.1 Regioonide olemus	11
3.2 Suurvõimu tunnused.....	12
3.3 Regionaalsete suurvõimude käitumine ründava realismi järgi.....	14
4. Iraani vastavus regionaalse suurvõimu käsitlesele.....	15
5. Iraani käitumine ründava realismi teooria järgi.....	18
5.1 Iraani tuumaprogramm	18
5.2 Iraani osalus Süüria kodusõjas	21
5.3 Iraan ja Hezbollahi seos	25
Kokkuvõte	28
Kasutatud kirjandus.....	30
Summary	35

1. Sissejuhatus

Tänapäeval leiavad maailmas aset erinevad globaliseerumisprotsessid. Nende mõjul muutuvad riigid üha enam üksteisest sõltuvaks. Tekkinud on isegi hulk globaalseid probleeme, mille lahendamiseks on vaja kõikide riikide ühist koostööd. Vaatama sellele pole riikidel võimalik aga oma geograafilist positsiooni eirata ja isegi nüüdisajal on oma lähedal toimuvad sündmused tunduvalt olulisemad kui kaugetes paikades juhtuv. Sel põhjusel saab maailma endiselt jagada erinevateks piirkondadeks ja globaalse tasandi teooriad ei suuda täielikult kõikide riikide tegevust seletada. Käesolev uurimistöö ongi valinud rahvusvahelise suhete regionaalse tasandi käsitlemise ja kombineerinud seda ründava realismi teooriaga, et seletada piirkondlike suurvõimude käitumise taga paiknevat loogikat.

Bakalaureusetöö teoreetiline osa koosneb kahest poolest. Esimeses pooles kirjeldatakse rahvusvaheliste suhete realistliku koolkonna seisukohti. Sealjuures avatakse algul selle koolkonna üldised põhimõtted ja hiljem keskendutakse uurimistöö käigus konkreetset kasutatavale John J. Mearsheimeri poolt välja käidud ründava realismi teooriale.

Teises teoreetilise osa pooles analüüsitakse regionaalse suurvõimu olemust. Esmalt seletatakse, kuidas on Barry Buzani ja Ole Wævereri regionaalsete julgeolekukomplekside teooria põhjal riigid erinevad piirkondlikud süsteemid moodustanud. Seejärel kasutatakse Stefan Schrimi käsitlemist, et määrata missugustel tingimustel võib riike oma piirkonnas suurvõimudeks pidada. Teoreetilise osa lõpetuseks viiakse uurimistöös kasutatud kontseptsioonid üksteisega kokku ja analüüsitakse, kuid peaksid regionaalsed suurvõimud ründava realismi järgi tegutsema.

Uurimistöö empiirilises osas käsitletakse ühe konkreetse riigi välispoliitikat ja selle vastavust teoreetilises osas kirjeldatule. Selleks riigiks on valitud viimasel paaril aastal rahvusvahelise suure tähelepanu all olnud Iraan Lähis-Ida regioonis, sest praegusel momendil on just Iraani käitumise analüüsimine uurimistöö autori arvates kõige päevakajalisem. Lisaks on tihtipeale arvatud, et Iraani välispoliitilist tegevust mõjutab oluliselt sügavalt religioosne riigi ametlik ideoloogia. Uurimistöö käigus selgub, kas niisugune spekulatsioon vastab tõele.

Empiirilise osa lühemas esimeses osas on kontrollitud, kas Iraan vastab ikka regionaalse suurvõimu definitsioonile. Teises ja pikemas pooles on analüüsitud Iraani välispoliitika kolme tähtsat aspekti vastavust ründava realismi teooriaga. Nendeks aspektideks on Iraani

tuumaprogrammi arendamine, Teherani osalus Süüria kodusõjas ning Iraan ja Hezbollahi vahelisi sidemeid.

2. Realism rahvusvahelistes suhetes

2.1 Realismi koolkonna baasteesid

Tänapäeva rahvusvaheliste suhete teoorias on realism koos liberalismi ja konstruktivismiga üks kolmest põhivoolust. Selle teoreetilise koolkonna rajajaks võib pidada Antiik-Kreeka autorit Thucydidest, kes kirjeldas Ateena ja Sparta vahelist konflikti üpris sarnaselt tänapäevastele realismi teooriatele. Lisaks temale mõjutasid realismi arengut klassikalistest poliitilistest filosoofidest Thomas Hobbes ja Niccolo Machiavelli.¹ 20. sajandil on realismi koolkonnas tekkinud olulisi erimeelsusi, kuid siiski on võimalik välja tuua märkimisväärses koguses ühiseid eeldusi ja maailma toimimise loogikaid, mis eristavad realistliku käsitlust teistest rahvusvaheliste suhete teooriatest.

Realismi koolkonna arvamuste paljususe kokku võtmisega on tegelenud põhjalikult William C. Wohlforth. Ta on võrrelnud erinevate realismi teoretikute (Mearsheimer, Jervis, Glaser, Waltz, Walk, Pape, Gilpin, Organski) seisukohti ja leidnud nende arusaamade ühisosa. Selle baasil koostas ta nimekirja kolmest maailma toimimise loogika põhiteesist, mis on ühised kõigile realismikoolkonna esindajatele. Nendeks on indiviidide grupeerumine poliitilistesse üksustesse, inimeste egoism ja poliitika jõukesksus. Teised levinumad realistide seisukohad nagu näiteks maailma anarhilisus, riikide juhtiv roll rahvusvahelistes suhetes, skeptilisus rahvusvaheliste organisatsioonide töö vastu ja riigi turvalisuse kõrgeimaks eesmärgiks seadmine, on Wohlforthi arvates lihtsalt tuletised realismi kolmest põhiteesist.²

Esiteks eeldavad kõik realistid, et inimesed kuuluvad tingimata mingisugustesse gruppidesse. See on hädavajalik, sest üksikindiviididel oleks ainult enesele toetudes väga raske elus püsida. Nende gruppide põhjal on moodustanud aja pikku poliitilised üksused, milleks tänapäeval on riigid, kuid näiteks Antiik-Kreekas olid nendeks linnad ja muinasajastul hõimud. Kuna niisugused poliitilised üksused peavad võitlema teiste enda sarnaste poliitiliste üksustega

¹ Korab-Karpowicz, W. Julian, "Political Realism in International Relations", The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2013 Edition) <http://plato.stanford.edu/entries/realism-intl-relations/> (vaadatud 18.05.2013)

² Wohlforth, William „Realism and Foreign Policy.“ In „Foreign Policy: Theories, Actors, Cases Foreign Policy: Theories, Actors, Cases“ ed. Steve Smith, Amelia Hadfield pp. 42-43

piiratud ressursside üle, on neil tähtis olla sisemiselt ühtne.³ Seetõttu toimub poliitiliste üksuste siseselt üksikisikute arvamuste koondamine ühtseks terviklikuks kogu grupi huve esindavaks seisukohaks. Sel teel tekkinud seisukohtadel põhinev suhtlus teiste poliitiliste üksustega ongi realistide arvates rahvusvaheliste suhete olemus. Nii pääseb rahvusvahelisele areenile ainult juba poliitiliste üksuste poolt ühtseks koondatud arvamus ning realistide seisukoha järgi om üksikisikute ja sisepoliitiliste vähemusgruppide mõju rahvusvaheliste suhetele minimaalne. Edaspidises uurimistöös kasutatakse mõiste poliitiline üksus asemel sõna riik, sest tänapäevases maailmas on inimesed grupeerunud just riikidesse ja seetõttu kasutab ka suur osa realismi teoreetikutest lihtsuse ja selguse huvides sõna riik.⁴

Teiseks realismi koolkonna esindajate ühiseks arusaamaks on inimeste loomupärane egoism. Nad arvavad, et iga üksikisiku jaoks on kõige tähtsam just oma enda heaolu tagamine ja elujärje parandamine. Seetõttu tegutsevad kõik inimesed omakasupüüdlikult ja vajadusel seatakse ka enda huve grupi ühistest huvidest ette poole.⁵ Ainus viis inimeste isekat käitumist piirata, on teha seda seades sisse erinevaid ühiskondlikke norme, reegleid ja seadusi, mille tagajärjel oleks inimestel endal kahjulik grupi huvidega vastuollu minna. Realistide arvates kanduvad need inimeste käitumismustrid otseselt üle rahvusvahelisse poliitikasse. See tähendab, et iga riik käitub rahvusvahelisel areenil just nii nagu ta peab endale kõike kasumlikumaks olevat, ignoreerides vajadusel teiste riikide huve. Erinevalt üksikisikutest pole aga riikide egoismi võimalik kõrgemalt tasandilt tulenevate normidega ohjata, sest suveräänsuse printsiibi järgi omavad riigid oma territooriumil ülimalt võimu.

Kolmandaks tugineb igasugune inimeste vaheline suhtlus ja rahvusvaheline poliitika võimule.⁶ Alati eksisteerib olukord, kus mõnel inimeste grupil või riigil on rohkem materiaalseid ja sotsiaalseid ressursse kui teistel. Ressurssidele paremini ligi pääsemisest tulenev suurem võim lubab teistele oma tahtmist peale suruda ja mõjutada neid endale meelepärases suunas. Riikide omavaheline suhtlus pole sel põhjusel kunagi võrdne ja osapoolet, mil on enim võimu domineerib. Seetõttu on rahvusvahelistes suhetes riikidel kasulik olla teistest võimsam, sest nii on riigil lihtsam oma välispoliitikat täide saata.

³ Gilpin, Robert G. 1984. „The Richness of the Tradition of Political Realism.“ *International Organization*, vol. 38, no. 2, p. 290

⁴ Wohlforth, William, ja Jack Donnely. 2008. „Realism.“ In „The Oxford Handbook of International Relations“ ed. Christian Smit, Duncan Snidal. Oxford:Oxford University Press, 2008, p. 133

⁵ Donnely, Jack. 2002. „Realism and International Relations.“ Cambridge: Cambridge University Press, p. 9

⁶ Wohlforth, William „Realism and Foreign Policy.“ p. 36

2.2 Mearsheimeri ründava realismi teooria eeldused

Eelnevas osas kirjeldatud kolm teesi on rahvusvaheliste suhete realismi koolkonna alustaladeks, kuid järeldused, mis nende põhjal tehakse erinevad teoreetikute vahel märkimisväärselt. Seepärast on uurimistöö jaoks vajalik kasutada mingisugust konkreetset realismi teooriat. Selleks on valitud John J. Mearsheimeri ründava realismi teooria, mis seletab uurimistöö autori arvates tänapäeva maailmas toimivat kõige parimini.

Ründava realismi järgi üritavad kõik riigid maksimeerida oma mõjuvõimu ja nende eesmärgiks ei ole ainult püsima jäämine, vaid lisaks sellele ka hegemoonia saavutamine. Niisuguse püüdluse seletamiseks kasutab Mearsheimer lisaks realismi baastesidele veel viite eeldust.⁷ Neid eeldusi jagavad mitmed teisedki realistid, kuid mitte alati täiel määral. Sel põhjusel ei saa neid Mearsheimeri poolt välja pakutud eeldusi pidada realismi baasteside osaks, kuigi mõned neist on realismikoolkonnas väga levinud.

Esiteks näeb ta sarnaselt paljudele teistele realistidele maailma anarhilisena. Samas pole anarhia Mearsheimeri arvates midagi negatiivset ega põhjusta iseenesest konflikte erinevate riikide vahel. Anarhiline maailma lihtsalt ei eksisteeri ühtegi tsentraalset võimuallikat või mingisugust maailma keskvalitsust. Anarhia ei tähenda kaost, vaid rahvusvahelise areenil kõikide maailma riikide vähemalt teoreetilist üksteisega võrdset olekut ja kindla riikide vahelise hierarhia puudumist. Niisuguses maailmas pole ühtelgi riigil võimalik teistele ettekirjutisi teha ja iga riik on vaba käituma just nii nagu ta peab enda jaoks parimaks olevat.⁸

Teiseks omavad kõik riigid tänapäeval mingisuguses ulatuses sõjalist jõudu, mida on võimalik kasutada teiste ründamiseks. Enamik riike maailmas on enda kaitsmiseks loonud sõjaväe. See on vähemalt retoorikas tavaliselt mõeldud küll riigi kaitsmiseks, kuid igasuguseid sõjalisi üksuseid saab kasutada alati ka vastastele pealetungi sooritamiseks. Isegi riigid, millele ei ole relvastatud sõjajõude, omavad Mearsheimeri arvates mingisuguses väikeses koguses ründevõimekust tänu oma rahvastikule, mis saaks teoreetilise oma käsi ja jalgu kasutades rünnakut läbi viia. Seepärast on iga riik teistele potentsiaalseks ohuallikaks, mille vastu tuleb ennast kaitsta.⁹

⁷ Mearsheimer, John J. 1995. „The False Promise of International Institutions.“ *International Security*, vol. 19, no. 3, p. 10.

⁸ Mearsheimer, John J. 2013. „Structural Realism“ In „International Relations Theories: Discipline and Diversity“ eds. Tim Dunne, Milja Kurki, ja Steve Smith. Oxford: Oxford University Press. pp. 73.

⁹ Ibid.

Kolmandaks ei saa riigid kunagi tegutseda olukorras, mil neil on ligipääs kogu informatsioonile. Riigid ei tea kindlalt, mis on teiste riikide tulevikuplaanid ja kas nad kavatsevad kasutada jõudu, et parandada oma positsiooni maailmas. Kuigi riikide välispoliitilised eesmärgid on tihti avalikult kätte saadavad, pole võimalik neid täielikult usaldada. Nagu ajalugu on näidanud, on riikidel kombeks oma tõelisi plaane varjata ja vajadusel oma eesmärkide saavutamiseks valetada. Isegi kui mõnel konkreetsel momendil oleks võimalik kindel olla, et teised riigid on rahumeelsed ja ei planeeri kedagi rünnata, võivad niisugused plaanid tulevikus muutuda. Seepärast võib iga riik tulevikus vaenulikuks osutada ja poliitika kujundajatel on vaja alati arvestada teiste maade võimalike ebameeldivate kavatsustega.¹⁰

Neljandaks on Mearsheimeri järgi iga riigi esmaseks ülesandeks oma püsima jäämise tagamine. Riigid võivad omada ka igasuguseid teisi eesmarke nagu näiteks oma elanike elujärje parandamine ja kodanike heaolu tagamine või mõne kindla ideoloogia levitamine. Neid pole võimalik aga täide viia olukorras, kus riik lakkab eksisteerimast. Sel põhjusel ei saa ükski teine eemärk muutuda riigi julgeoleku kindlustamisest tähtsamaks. Igal riigil on vaja prioritseerida vaenlaste rünnakute eest kaitsmiseks just oma sõjalise võimekuse arendamist.¹¹

Viimaseks eelduseks on riikide käitumise ratsionaalsus. See tähendab, et iga riik teab oma eesmarke rahvusvahelisel areenil ja suudab nende saavutamiseks valida parimad olemasolevatest vahenditest. Samas ei arva Mearsheimer, et kõik riigid käituksid alati perfektselt. Aeg ajalt teevad mõned riigid erinevaid välispoliitilisi vigu, mille tagajärjed võivad neile hukatavad olla. Kuigi riigid üritavad teha ratsionaalseid otsuseid, pole nende kasutuses olev informatsioon kunagi täielik, mistõttu võivadki nende plaanides tekkida valearvestusi. Sel põhjusel on ajaloo vältel näiteks mitmed riigid alustanud sõdu, mida nad pole suutnud võita ja seeläbi on need riigid kahjustanud oma positsiooni maailmas või isegi täiesti hävinenud.¹²

2.3 Riikide käitumine ründava realismi järgi globaalsel tasandil

Ükski nendest eeldustest eraldi võetuna ei seleta miks, peaksid riigid üksteise vastu vaenulikult käituma ja omavahel alalises võimuvõitluses olema. Niisugusele järeltulele võib tulla aga vaadates kõiki Mearsheimeri eeldusi koos. Kuna välispoliitika kujundajatel pole

¹⁰ Ibid.

¹¹ Ibid., p. 74.

¹² Mearsheimer, John J. 2009. „Reckless States and Realism.“ *International Relations*, vol. 23, no. 2, pp. 244-245.

kunagi võimalik teiste riikide kavatsustes saja protsendiliselt kindel olla ja iga riik omab mingisugust võimekust rünnakute sooritamiseks, on kõik riigid üksteisele ohuallikateks. Oht ei pruugi alati isegi väga suur olla, kuid rahvusvaheline poliitika pole koht, kus riske võtta, sest võimalikud kahjud on lihtsalt liiga suured. Sõja kaotanud riik võib halvemal juhul kaotada oma iseseisvuse ja lakata eksisteerimast ning seeläbi jääda absoluutselt kõigest ilma. Tänu rahvusvahelise anarhiale puudub ka igasugune kõrgema tasandi võim, mis suudaks potentsiaalseid agressoreid peatades kindlustada ülemaailmset turvalisust. Seetõttu on riikide suurimaks hirmuks sattuda tugevama vastase rünnaku alla ja seda üritatakse vältida kõigil võimalikel viisidel.

Teatud situatsioonides on riikidel oma turvalisuse tõstmiseks võimalik luua riikide vahelisi liite ja seista niimoodi ühtselt tugevama vaenlase vastu.¹³ Samas ei ole realistide arvates liidud kunagi alalised, sest nende eesmärgiks on pakkuda kõikidele osalejatele mingisugust kasu. Kui mõni osapooltest peaks üks kõik mis põhjusel oma huvisid ümber hindama ja leidma, et niisugune liit pole enam talle kasulik, kaob ära ka igasugune motivatsioon teistega edasise koostöö tegemiseks ja ta astub sellest liidust lihtsalt välja. Sel põhjusel on riikide vahelised liidud oma olemuselt muutlikud ja varasemast koostööpartnerist võib aja möödudes ja olukorra muutudes saada uus vaenlane.

Julgeoleku pikas perspektiivis tagamiseks saab toetuda ainult ise endale ja tuleb kindlustada, oma riigi teistest suurem võimsus. Selleks on kaks võimalust – riik saab arenda välja kas enda sõjalist võimekust ja niimoodi enda vastaste rünnakuid ennetada või nõrgestada oma vaenlasi ja seeläbi muuta nende ründepotentsiaali väiksemaks. Mõlemad nendest variantidest võivad tekitada konflikte, sest need kahjustavad teiste riikide julgeolekut. Oma vastaste tahtlik nõrgestamine vähendab otseselt mõne riigi võimekust ennast kaitsta ja seetõttu ohustab nende turvalisust. Samas tekitab probleeme ka oma riigi kaitsevõimekuse välja arendamine.

Riigi kaitseks hangitud relvi ja sõjatehnikat on võimalik alati kasutada ründeeesmärkidel. Paratamatult kasvab koos riigi kaitsepotentsiaaliga ka tema rünepotentsiaal, mis hakkab üha enam teiste riikide julgeolekut ohustama. Sel põhjusel tekitab ühe riigi poolne sõjalise võimekuse välja arendamine teiste riikide jaoks vajaduse samaga vastata ja see viib võidurelvastumiseni. Niisuguses maailmas kehtib julgeoleku dilemma kontseptsioon, kus riikide turvalisus on null summa mäng. Ühe riigi turvalisuse kasv tuleb alati mõne teise

¹³ Mearsheimer, John J. 2013. „Structural Realism“ p. 74

Julgeoleku halvenemisest, sest tähtis pole mitte absoluutne, vaid suhteline sõjaline võimekus.

14

Tänu eelnevalt kirjeldatud julgeolekuprobleemidele on kõigil riikidel kasulik suurenda oma mõjuvõimu ja sõjalist võimust ning muuta end seeläbi teiste poolt vähem haavatavaks. Realismi koolkonna teoretikute vahel on aga erimeelsused selle osas, kui palju võimu on riikidel kasulik taotleda. Uurimistöö baasiks oleva ründava realismi seisukoha järgi on riikidele seda parem, mida rohkem neil võimu on, sest niimoodi suudetakse kaitsta ennast võimalikult paljude ettearvamatus maailmas tekkivate ohtude vastu. Ajalooliselt varasemalt välja kujunenud kaitsva realismi koolkonna esindajate arvates on riigile kõige kasulik olla teistest ainult veidikene tugevam, sest niimoodi välditakse enda vastase balansseeriva koalitsiooni teket.

Kaitsva realismi seisukohtade järgi on riikide poolne liigse ülemvõimu taotlemine neile endile kahjulik. Juhul kui mõni riik peaks saama kõikidest teistest tunduvalt võimsamaks, muutuks ta ülejäänud maailmale suureks ohu allikaks. Sel põhjusel üritavad kõik riigid niisuguse suurvõimu tekkimist ennetada ja ühinevad kaitsva realismi kohaselt juhtivvõimu vastaseks balansseerivaks liiduks. See omakorda kahjustab domineeriva riigi positsiooni maailmas ja halvendab tema julgeolekut. Tänu sellele ei saavuta hegemoonia poole püüdlevad riigid kaitsvate realistide arvates oma eesmärgiks olnud suurenenud julgeolekut.¹⁵

Seevastu uurimistöö aluseks oleva ründava realismi seisukoha järgi on riikidele kasulik koguda nii palju võimu, kui neil vähegi võimalik on. Nende arvates ei tööta domineeriva riigi vastased balansseerivad koalitsioonid efektiivselt. Kuigi kõigil balansseerivatel riikidel võib olla ühine eesmärk võidelda neid ohustava riigi vastu, pole ühelgi neist individuaalselt motivatsiooni seda teha. Selle asemel üritatakse veenda oma partnereid midagi iseseisvalt ette võtma. Enda riigilt üritatakse igasugust vastutust eemale lükata ja seeläbi hoida ära suurvõimu vastase võitlusega seotud kulutuste tekkimist. Niisuguse levinud taktika tõttu ei võitle tihti üksteisele ükski riik piisavas ulatuses ühise vaenlase vastu, balansseeriva koalitsiooni tegevus jääb puudulikuks ja domineerival riigil lastakse ilma suurema vastaseisuta oma ära nägemise järgi tegutseda.¹⁶

¹⁴ Mearsheimer, John J. 1995. „The False Promise of International Institutions.“ p. 12.

¹⁵ Mearsheimer, John J. 2013. „Structural Realism“ p. 75

¹⁶ Snyder, Glenn H. 2002. „Mearsheimer’s World— Offensive Realism and the Struggle for Security.“ International Security, vol. 27, no. 1, pp. 161-162.

Kui riikide ühine tegevus suudaks alati globaalse hegemoonia tekkimist peatada, poleks ka tänapäeval USAl võimalik omada nii domineerivat positsiooni maailmas kui tal on.¹⁷ Seetõttu on ründavate realistide arvates riikidel võimalik saavutada ülemvõim ka ilma suuremate tagajärgede tekkimiseta ja see on neile kasulik, sest ainult suur (sõjaline) võim tagab riikidele maksimaalse julgeoleku taseme. Mearsheimeri seisukoha järgi üritavad riigid alati leida võimalusi oma positsioonide parandamiseks, et muutuda pikas perspektiivis domineerivaks ja saavutada globaalne hegemoonia. Reaalsuses on niisuguseks püüdluseks suutlikud aga ainult riigid, mis juba omavad maailmas märkimisväärset koguses võimu. Halvemas positsioonis olevate riikide püüdlus hegemooniale lihtsalt lõpetatakse teiste maade poolt juba ammu enne selle saavutamisele lähedale jõudmist.

3. Regionaalsed suurvõimud

3.1 Regioonide olemus

Kuigi esmapilgul võib sõna „regioon“ tähendus tunduda üpriski selge olevat, pole see nii. Maailma on võimalik jagada regioonidesse mitmete erinevate tunnuste põhjal. Nendeks võivad olla kultuuriline sarnasus, geograafiline lähedus, ühine ajalugu või midagi hoopis muud. Lisaks erinevale riikide piirkondadesse jagamise alustele, võib erineda ka tekkivate regioonide suurus. Niimoodi võib näiteks Euroopa terviklikult olla kas üks suur regioon või moodustada mitu väiksemat piirkonda. Sel põhjusel on vaja kasutada maailma regionaalseks käsitlemiseks mingisugust kindlat teooriat. Kuna realismi järgi on riikide kõige olulisemaks kokkupuutepunktiks nende julgeolek, on nende piirkondadesse jagamiseks valitud Barry Buzani ja Olle Wævereri poolt raamatus „Regions and Powers. The Structure of International Relations,“ välja pakutud regionaalsete julgeolekukomplekside teooria.

Selle teooria kohaselt koosneb maailm erinevatest regionaalsetest julgeolekukompleksidest ehk –piirkondadest. Need on oma olemuselt grupid riikidest, mille põhilised julgeolekuohud tulevad just teise samasse gruppi kuuluvate riikide tegevusest. Ühte julgeolekukompleksi kuuluvad riigid moodustavad sel põhjusel omavahel keerulisi ja tihedaid liitlas- ja vaenlassuhteid. Kuna kõik niisugustesse piirkondadesse kuuluvad riigid omavad üksteisele suurt mõju, pole nende turvalisust võimalik efektiivselt üksteisest eraldi vaadelda. Üldjuhul on regionaalsed julgeolekukompleksid geograafiliselt ühtsed, kuna oht, mida riigid üksteisele

¹⁷ Mearsheimer, John J. 2009. „Reckless States and Realism.“ p. 252

põhjustavad on seda väiksem, mida kaugemal üksteisest asutakse.¹⁸ Kuigi julgeolekuregioonide formuleerimisele pole riikide kultuuriline sarnasus tähtis, langevad need tihti peale ka kultuuriliste piirkondadega kokku.

Erinevaid julgeolekukomplekse eraldavad üksteisest madala interaktsioonitasemega alad. Sageli on need tekkinud geograafiliste pinnamoodustiste nagu merede ja mäestike tagajärjena, mis ei soodusta riikide vahelise tiheda suhtluse teket. Vahel on erinevate regioonide eraldajateks aga insulaatorriigid, mis omavad märkimisväärset koguses sidemeid mitme erineva regiooniga, kuid mitte piisavas koguses, et neid piirkondi üheks suureks julgeolekuregiooniks ühendada. Niisugusteks riikideks on näiteks Türgi ja Afganistan.¹⁹ Ühe julgeolekukompleksi siseselt on mõnedel juhtudel võimalik märgata ka erinevate subregioonide olemasolu. Need on väiksemad piirkonnad, kus eksisteerib veelgi intensiivsem riikide vaheline interaktsioon julgeoleku küsimustes. Samas on ka kõigi ühte julgeolekukompleksi kuuluvate erinevate subregioonide riikide vaheline suhtlus piisavalt tihe, et õigustada nende julgeoleku ühtse tervikuna käsitlemist.

Siiski ei ole kõik maailma riigid jagunenud regionaalsetesse julgeolekukompleksidesse. Mõnedes piirkondades on riigid lihtsalt sisemiselt nii nõrgad, et neil ei ole võimalust peaaegu mingisugust võimu teiste riikide suunas projektseerida. Selles olukorras ei oma riigid omavahel erilisi julgeolekusidemeid ja kuigi nad võivad asuda üksteisega kõrvuti, pole nende regionaalselt ühtne käsitus põhjendatud. Niisugune situatsioon leiab aset näiteks Kesk-Aafrikas.

3.2 Suurvõimu tunnused

Buzani ja Waeveri käsitus julgeolekukompleksidest võimaldab maailma hästi erinevateks regioonideks jaotada. Samas ei paku see teooria põhjalikku analüüsi regioonide suurvõimude olemusest. Nende kohta on vaid öeldud, et regionaalsed suurvõimud mõjutavad oluliselt oma piirkonda ja määravad ära selle julgeoleku polaarsuse, kuid ei oma piisavalt võimu globaalse jõutasakaalu mõjutamiseks. Olenevalt julgeolekukompleksist, võib ühes regioonis olla kas üks või mitu juhtivriiki.²⁰

Käesolevas uurimistöös on regionaalsete suurvõimude täpsemaks määratluseks kasutatud Stefan Schrimi käsitlust. Tema arvates on piirkondlike suurvõimudele omased tunnused riigi

¹⁸ Buzan, Barry, ja Ole Waever. 2004. „Regions and Powers: The Structure of International Security“ Cambridge: Cambridge University Press pp. 44-45

¹⁹ Buzan, Barry, ja Ole Waever. 2004. „Regions and Powers: The Structure of International Security“ pp. 41,43

²⁰ Buzan, Barry, ja Ole Waever. 2004. „Regions and Powers: The Structure of International Security“ p. 37

enda tahe olla regioonis juhtival positsioonil ja sellest tulenev aktiivsus piirkondlikus poliitikas, piisav kogus ressursse oma võimu teostamiseks, regionaalse suurvõimu staatuse aktsepteerimine teiste riikide poolt ja reaalne mõju piirkonnas toimuvate sündmuste tulemustele.²¹²²

Potentsiaalne regiooni suurvõim peab kindlasti ise niisugusele staatusele pretendeerima. Tal on vaja omada tahet ja motivatsiooni näitamaks üles initsiatiivi erinevate piirkondlike probleemide lahendamiseks ja regionaalse juhtrolli võtmiseks. Regionaalsel suurvõimul peab sellest tulenevalt olema iseseisev ja aktiivne välispoliitika ning ta ei saa alluda ülemäärases koguses teiste riikide taatele. Oma püüdlust piirkondlikule juhtivpositsioonile peab ka selgesõnaliselt teistele regiooni riikidele välja kommunikeerima. Ainult juhul kui riik ise tahab olla regionaalne suurvõim ja võtab selle saavutamiseks midagi ette, on võimalik teda ka niisugust staatust omavana käsitleda.

Järgmisena on regionaalsel suurvõimul vaja omada piisavat võimekust oma plaanide ja poliitiliste eesmärkide ellu viimiseks.²³ Vajaminevad ressursid jagunevad materiaaleteks ja ideelisteks. Materiaalsete vahendite hulgast tähtsaim on riigi sõjaline võimekus, märkimisväärset kaalu omavad ka erinevad majanduslikud ja demograafilised näitajad nagu näiteks riigi rikkus ja rahvaarv. Ideelised vahendid on riigi poolt kantavate väärtushinnangute ja maailmavaadete komplekt, mida potentsiaalne regiooni suurvõim oma tegevuse ja staatuse legitimeerimiseks kasutab.

Schrimi seisukoha järgi on regionaalsel suurvõimul vaja saavutada ka oma staatuse tunnustamine teiste riikide poolt.²⁴ Seejuures on tähtsaim saavutada aktsepteerimine teiste regiooni kuuluvate maade ja globaalsel tasandil kõige mõjuvõimsamate riikide poolt. Ideaalis oleks niisugune tunnustus regionaalse suurvõimu valitsemist soosiv ja tema piirkondlikku ülemvõimu toetav. Samas piisab ka lihtsalt teiste riikide poolt regionaalse suurvõimu staatuse konstateerimisest, isegi kui seda ei nähta piirkondlikul arengu jaoks positiivsena.

²¹ Schirm, Stefan. 2005. „Führungsindikatoren und Erklärungsvariablen für die neue internationale Politik Brasiliens.“ Lateinamerika Analysen Vol.11, p. 111,

²² Daniel Flames. 2007. Conceptualising Regional Power in International Relations: Lessons from the South African Case. In GIGA Working Paper Series 53, Hamburg: GIGA German Institute of Global and Area Studies p. 11.

²³ Ibid.

²⁴ Schirm, Stefan. 2005. „Führungsindikatoren und Erklärungsvariablen für die neue internationale Politik Brasiliens.“ p. 111.

Viimaseks regionaalse suurvõimu tunnuseks on tema reaalne mõju piirkondlike sündmuste ja konfliktide tulemustele. See tähendab, et niisugust staatust omav riik peab suutma saavutada oma tahtmist ja määrama ära vähemalt mingis ulatuses teiste oma piirkonna riikide käitumist. Võimatu on ette kujutada riiki, mis oleks juhtival positsioonil oma regioonis, kuid ei omaks mitte mingisugust efekti oma lähinaabruses toimuvale. Sel põhjusel võib seda regionaalse suurvõimu tingimust isegi teistest tähtsamaks pidada.

3.3 Regionaalsete suurvõimude käitumine ründava realismi järgi

Ründava realismi ja regionaalsete julgeolekukomplekside teooriaid omavahel kombineerides võib teha järeldusi selle kohta, kuidas peaks toimima ühes piirkonnas asuvate riikide omavaheline suhtlus. Käitumisjooned, mis ründava realismi kohaselt on omased globaalsetele supervõimudele, peaksid kehtima piirkondlikus poliitikas regionaalsete suurvõimude puhul. Niisugune järeldus on loogiline, sest regionaalsed suurvõimud omavad enda piirkonnas samasugust juhtivat rolli nagu globaalsed supervõimud maailmas.

Ründava realismi teooria järgi üritavad riikide kõrgeimaks eesmärgiks tagada enda riigi püsima jäämine. Selle saavutamiseks kindlaim vahend on omandada rohkem mõjuvõimu ja sõjalist tugevust kui ülejäänutel riikidel maailmas. Ainult niimoodi on võimalik ennast kaitsta potentsiaalsete ohuallikate eest, milleks võib olla teoreetiliselt iga teine riik. Regionaalsete julgeolekukomplekside teooria järgi on maailm seevastu jagunenud piirkondadeks niimoodi, et ühes piirkonnas paiknevad riigid on üksteisele peamiseks ohuallikaks. Seetõttu on riikidel vaja ennast kaitsta peamiselt oma regioonis paiknevate riikide vastu ja muutuda just neist võimsamaks. Ehk enda riigi julgeoleku maksimeerimiseks on piisav ka regionaalse ülemvõimu saavutamisest. Nagu ka globaalsel tasandil tegutsedes, käituvad riigid ka piirkondlikus võimuvõitluses ratsionaalselt ja eelistavad pragmaatiliselt enda julgeolekusituatsiooni parandamist igasuguste ideoloogiate rangelt järgimisele.

Regionaalsed suurvõimud orienteeruvadki oma välispoliitikas just piirkondlikule tasandile, sest vastupidiselt globaalsele hegemooniale on nende jaoks regionaalse ülemvõimu saavutamine praktiliselt teostatav. See tähendab, et neile ei ole nii oluline oma võimu projekteerimine kaugetes paikades, vaid nad keskenduvad pigem oma regionaalses julgeolekukompleksis toimuvale sündmustele. Seepärast ei osale regionaalsed suurvõimud kaugetes konfliktides, kuid nende suhted lähiriikidega on tavaliselt ülimalt konkureerivad või isegi vaenulikud.

4. Iraani vastavus regionaalse suurvõimu käsitlusele

Vastavalt Buzani ja Waeveri käsitlusele tuleb Iraani vaadelda osana Lähis-Ida julgeolekukompleksist ja selle Pärsia lähe äärse subregioonist. Iraani peamiseks ühenduseks ülejäänud Lähis-Idaga on Iisraeli-Palestiina konflikt, sealt tulenev pikaajaline vaen Iisraeli vastu ja selle riigi eksisteerimise õiguse mitte tunnustamine. Tihedad seosed Iraani ja Pärsia lahe äärsete riikide vahel on tekkinud Iraani, Iraagi ja Saudi Araabia vahelisest võimuvõitlusest piirkonna kontrolli üle. Iraagiga pidas Iraan 1980. aastatel maha ka pika sõja, milles enamik Lähis-Ida riike toetas ühte või teist poolt. Neni põhjustel võib juba lühikese analüüsi järel tunnistada, et Iraan on tõesti julgeoleku poolest seotud just Lähis-Ida regiooniga ja teda saab vaadelda selle julgeolekukompleksi osana.

Iraanil on kindlasti olemas regionaalse suurvõimu jaoks vajalik enesemääratlus. Iraani eelkäijateks olnud erinevad Pärsia impeeriumid on pikka aega valitsenud piirkonda, mis on tänapäeva Iraanist suurem. Sellest tulenevalt on juba ajaloolistel põhjustel Iraani riikliku identiteedi osaks saanud regionaalse juhtivriigi roll. Neil on alati oma lähiümbruses suur mõjuvõim olnud ja suurima šiiitliku riigina on Iraanil enda arvates kohustus oma usu kaitsjana tegutseda.²⁵ Viimaste aastate jooksul on ka Iraani liidrid hakanud üha selgemalt oma regionaalse suurvõimu staatus avalikes kõnedes välja ütleva. Näiteks on Iraani üks juhtivatest sõjaväelastest kindralmajor Yahya Rahim Safavi väitnud, et Iraan on oma regiooni supervõim ja president Ahmedinejad on öelnud, et Iraan on Pärsia lahe äärsete riikide turvalisuse tagaja.^{26,27}

Võrreldes teiste Lähis-Ida riikidega on Iraani kasutuses olevate ressursside hulk pigem suur. Iraani sõjavägi on oma regioonis üks võimsamatest ja jääb alla ilmselt ainult vähestele oma piirkonna vägedele. Lähis-Ida riikidel on kokku umbes 3 miljonit aktiivset sõjaväelast.

²⁵ Marashi, Reza, ja Trita Parsi. 2011. „Arab Spring Seen From Tehran. The Geopolitical Contest for the Region’s Hearts and Minds“ Cairo Review, vol 2. pp 103-104

²⁶ Iran Daily Brief. 2013. „Iran is superpower of the region“; new axis of power in Islamic world is now being formed.“, 07. veebruar. <http://www.irandailybrief.com/2013/02/07/iran-is-superpower-of-the-region-new-axis-of-power-in-islamic-world-is-now-being-formed/> (vaadatud 18.05.2013)

²⁷ Iran English Radio. 2012. „Iran is guarantor of security for Persian Gulf and regional countries.“ 20. oktoober. <http://english.irib.ir/programs/item/100421-ahamdinejad-iran-is-the-guarantor-of-security-for-persian-gulf-and-regional-countries> (vaadatud 18.05.2013)

Iraanile kuulub sellest 523 000 sõdurit, mis jääb ainult veidikene alla Iisraeli 587 000le sõdurile.²⁸ Relvastuse koha pealt omab Iraan näiteks 1613 tanki, 1400 tanki- ja 1700 õhutõrje relva, 261 laeva ja umbes 1000 strateegilist ründeraketti.²⁹ Lisaks sellele töötab Iraan välja ka oma tuumarelvastust, mida omab Lähis-Idas praegu ainult Iisrael. Teiste materiaalsete ressursside koha pealt on Iraan maailmas kaheksateistkümnenda suurusega majandus. Lähis-Idas regioonis on Iraani sisemajandusekoguprodukt kõige suurem.³⁰ Iraanis elab ka umbes 75 miljoni elaniku, mis teeb temast rahvaarvult Egiptuse järel regiooni suurima riigi.³¹ Nende näitajate põhjal saab järeldada, et Iraanil on võrreldes teiste Lähis-Ida riikidega piisavalt ainelisi vahendeid oma juhtivõimu teostamiseks.

Ideeliste vahendite koha pealt on Iraan kasutamas tugevat lääne vastast retoorikat. Näiteks on Iraani president Ahmadinejad esinenud mõtteavaldustega, kus kogu läänemaailma eesotsas USAGA on kutsutud teisi riike koloniseerivateks orjapidajateks ning ta on mitmetel kordadel avaldanud valmisolekut Iisraeli riigi hävitamiseks.³²³³³⁴ Nii sugune retoorika on populaarne Lähis-Ida elanike hulgas, kus enamik inimesi jagavad Iraani Iisraeli ja lääneriikide vaenulikkusest. Kuna teised regiooni juhtivriigid nagu Saudi Araabia ja Egiptus on USA liitlased, on Iraanil võimalik end presenteerida ainukesena piirkonna riigina, mis julgeb imperialistlikele võimudele vastu hakata. Seetõttu on Iraanil tugev ideeline retoorika oma mõjuvõimu vajalikkuse põhjendamiseks.

Iraani regionaalset positsiooni on tunnustanud ka teised riigid. Egiptuse välisminister Mohamed Kamel Amir on kutsunud Iraani Lähis-Idas vaieldamatuks regionaalseks võimuks,

²⁸ International Institute for Strategic Studies. „The Military Balance 2010“ pp 463-464.

²⁹ Piven, Ben. 2012. „Iran and Israel: Comparing military machines.“ Al Jazeera, 24. aprill.

<http://www.aljazeera.com/indepth/features/2012/03/2012326131343853636.html> (vaadatud 18.05.2013)

³⁰ Central Intelligence Agency „The World Factbook“ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2001rank.html> (vaadatud 18.05.2013)

³¹ The World Bank „Iran, Islamic Rep.“ <http://data.worldbank.org/country/iran-islamic-republic> (vaadatud 18.05.2013)

³² Chumley, Cheryl K. 2013. „President Ahmadinejad says Iran ready to wipe out Israel.“ The Washington Times, 06. veebruar. <http://www.washingtontimes.com/news/2013/feb/6/president-ahmadinejad-says-iran-ready-wipe-out-isr/> (vaadatud 18.05.2013)

³³ Fathi, Nazila. 2005. „Wipe Israel 'off the map' Iranian says.“ The New York Times, 27. oktoober. http://www.nytimes.com/2005/10/26/world/africa/26iht-iran.html?_r=0 (vaadatud 18.05.2013)

³⁴ Richter, Paul. 2011. „At U.N., Iranian president blasts 'slave master' West.“ Chicago Tribune, 25. september. http://articles.chicagotribune.com/2011-09-25/site/sc-dc-0923-un-iran-20110925_1_palestinian-bid-diplomats-slave (vaadatud 18.05.2013)

mida ei tohiks ignoreerida piirkondlike küsimuste lahendamisel.³⁵ Peale piirkondlikele suurriikidele on Iraani leidnud oma staatusele tunnustust ka USA ametnike poolt. Praegu ametis olev USA kaitseminister Chuck Hagel on näiteks juba oma 2007. aastal esitatud kõnes nimetanud Iraani Lähis-Ida gravitatsioonitsentriks. Tema arvates on Iraan märkimisväärne piirkondlik jõud ja USAl pole võimu seda muuta.³⁶ See näitab, et isegi kui mitmetele riikidele ei meeldi Iraani suur mõjuvõim oma regioonis, on nad siiski sunnitud nentima Iraani positsiooni Lähis-Ida ühe juhtiva riigina.

Viimase regionaalvõimu tunnusena tuleb käsitleda Iraani reaalselt mõju Lähis-Idas toimuvatele sündmustele. Iraani võib pidada võtmemängijaks mitmetes piirkonna jaoks olulistest konfliktidest. Näiteks on Teheran käesolevas Süüria kodusõjas Bashar al-Assadi režiimi üks suurimatest toetajatest ja varustab Süüria valitsust suures koguses relvadega. Iraan omab suurt kontrolli regioonis tegutsevate terroristlike organisatsioonide nagu Hezbollahi üle ja seeläbi osaleb juhtival positsioonil Iisraeli vastases võitluses. Lisaks eelnevale omab Iraan suurt mõjuvõimu ka Iraagis.^{37,38} Seetõttu on ilmselge, et Iraani tegevus Lähis-Idas on regionaalses poliitikas tähtsal kohal.

Eelneva analüüsi põhjal võib väita, et Iraan täidab regionaalse suurvõimu staatuse omamiseks kõiki vajalikke kriteeriumeid. Iraan käsitleb ennast ise piirkondliku juhtivriigina, Teheranil on piisavalt ressursse oma mõjuvõimu projekteerimiseks, teised riigid tunnistavad Iraani staatust ja Iraan mängib ka regionaalses poliitikas olulist rolli. Seega, kuigi Lähis-Ida julgeolekukompleksis ei ole Iraan ilmselt ainus regionaalne suurvõim, on ta kindlasti üks neist ja Iraani valimine uurimistöö näidisriigiks on põhjendatud.

³⁵ Gulhane, Joel. 2013. „Egypt clarifies relationship with Iran.“ Daily News Egypt, 19. mai.
<http://www.dailynewsegypt.com/2013/02/23/egypt-clarifies-relationship-with-iran/> (vaadatud 18.05.2013)

³⁶ Rubin, Jennifer. 2013. „Hagel cloture fails: Now what about Iran?“ The Washington Post, 14. veebruar.
<http://www.washingtonpost.com/blogs/right-turn/wp/2013/02/14/hagel-cloture-fails-now-what-about-iran/>

³⁷ Charbonneau, Louis. 2013. „Exclusive: Iran steps up weapons lifeline to Assad.“ Reuters, 14. märts.
<http://www.reuters.com/article/2013/03/14/us-syria-crisis-iran-idUSBRE92D05U20130314> (vaadatud 18.05.2013)

³⁸ Abdul-Zahra, Qassim ja Lara Jakes. 2012. „Iraq seeing signs of Iran’s influence.“ The Washington Times, 02. oktoober. <http://www.washingtontimes.com/news/2012/oct/2/iraq-seeing-signs-of-irans-influence-ayatollah-kha/?page=all> (vaadatud 18.05.2013)

5. Iraani käitumine ründava realismi teooria järgi

5.1 Iraani tuumaprogramm

Esimeseks Iraani välispoliitiliseks ettevõtmiseks, kus on märgata ründava realismi põhimõtete järgimist on Iraani tuumaprogrammi arendamine. Selle alguseks võib lugeda 1957 aastat kui Iraan liitus USA poolt loodud „Atoms for Peace“ initsiatiiviga, mille eesmärgiks oli aidata USA liitlastel tuumavõimekust luua ja neile selleks vajalikke teadmisi ja vahendeid pakkuda.³⁹ Iraani tuumaprogrammi alustamise ajal oli sellel rahumeelne eesmärk – oma rahvastiku tarbeks lisaenergia tootmine. Ametliku Iraani poliitilise seisukoha järgi pole see eesmärk muutunud tänapäevani ja mingisugust tuumarelvastuse välja töötamist ei toimu.⁴⁰ Samas ei ole niisugune retoorika enam mitmel põhjusel usutav ja võib eeldada, et Iraan rikastab uraani hoopis tegelikult tulevikus massihävitusrelvade tootmiseks.

Iraan on alates 2000. aastatest oma tuumaprogrammiga seonduvat hoidnud võimalikult suure saladuses. Näiteks 2002. aastal tuli avalikuks Iraani poolt varjatud Natanzis asuv uraani rikastamise ja Arakis paiknev raske vee tootmise tehas ainult tänu USAs avaldatud sateliitfotodele.^{41,42} Nende tehaste olemasolust teavitas Iraan Rahvusvahelist Aatomienergia Agentuuri (IAEA) alles pärsat niisuguste kindlate tõendite ilmumist rahvusvahelises meedias. Samaselt eelnevale tuli 2009. aastal välja salajase Qumis asuva uraani rikastamise tehase eksisteerimine.⁴³

Samuti pole Iraan IAEA ametnikele taganud ka oma tuumaprogrammiga seotud ehitistele piisavat ligipääsu. Alates 2005st aastast pole IAEA lastud teostada kontrolli Parchini sõjaväelises keskses, kus kahtlustatakse tuumarelvastuse jaoks vajalike lõhkeainetega

³⁹ Jahanpour, Farhang „Chronology of Iran's Nuclear Programme, 1957-2007.“ Oxford Research Group. http://oxfordresearchgroup.org.uk/oxford_research_group_chronology_irans_nuclear_programme_1957_2007 (vaadatud 18.05.2013)

⁴⁰ Sertori, Trish. 2012. „Iran's Ahmadinejad says anyone stockpiling atom bombs "retarded"“ Reuters, 08. november <http://www.reuters.com/article/2012/11/08/us-iran-indonesia-ahmadinejad-idUSBRE8A713C20121108> (vaadatud 18.05.2013)

⁴¹ Amanpour, Christiane; David Ensor, ja Elise Labott 2002 „U.S.: Iran working on nuclear weapons.“ CNN, 13. detsember. <http://archives.cnn.com/2002/WORLD/meast/12/13/iran.nuclear/> (vaadatud 18.05.2013)

⁴² BBC. 2012. „Iran's key nuclear sites“ 09. jaanuar <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-11927720> (vaadatud 18.05.2013)

⁴³ Traynor, Ian ja Julian Borger. 2009. „Iran admits secret uranium enrichment plant.“ The Guardian, 25. september. <http://www.guardian.co.uk/world/2009/sep/25/iran-admits-uranium-plant> (vaadatud 18.05.2013)

eksperimenteerimisest.⁴⁴ Sel põhjusel pole IAEA suutnud ära tõestada Iraani tuumaprojekti rahumeelsust. Iraan on seega peitnud maailma avalikkuse eest oma tuumarajatiste loomist ja eiranud ka IAEA nõudmisi neile ülevaatuste korraldamiseks. Niisugune käitumine ei leiaks aset kui Iraanil ei oleks midagi varjata ja tuumaprogrammi eemärgid oleksid täiesti rahumeelsed.

Kuigi IAEA pole tänu nende ligipääsu piiramisele suutnud tuvastada, et Iraan juba otseselt tuumarelvastust ehitaks, on nad leidnud mitmeid Iraani tegevusi, mis siiski sellele viitavad. 2011. aastal IAEA poolt koostatud raportis on näiteks ära mainitud, et Iraan on endale hankinud mitmeotstarbelisi materjale ja vahendeid, mida saab kasutada nii relvastuse kui ka energia tootmiseks, kogunud informatsiooni tuumarelvastuse valmistamise kohta, loonud tuumarelva disanikavandi.⁴⁵ Lisaks neile tegevustele on Iraan modifitseerinud ka oma kaugmaarakettide ehitust nii, et need võimaldaksid tuumakeha kandmist.⁴⁶

Loogiliselt tundub kahtlane ka Iraani poolt tuumaenergia tootmise põhjendatus. Nimelt on Iraan üks maailma kõige suuremate nafta- ja maagaasivarudega riikidest, millel ei peaks energeetikaga probleeme olema. Isegi kui Iraanil oleks tarvis toota rohkem energiat, saaksid nad kalli tuumaprogrammi käivitamise asemele hoopis odavamalt muuta oma nafta refineerimise tehaseid efektiivsemaks. Mingisugusel põhjusel pole nad seda teinud vaatamata tuumaprogrammiga edasi minemisest tingitud karmidele ÜRO Julgeolekunõukogu poolt sisse viidud majandussanktsioonidele.⁴⁷ Seetõttu tundub Iraani poolt tuumaenergia arendamine igasuguse loogika vastane ja võib eeldada, et see on lihtsalt retooriline kattevari massihävitusrelvade tootmisele.

⁴⁴ BBC. 2013. „IAEA demands Iran nuclear access to Parchin site.“ 04. märts.

<http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-21654575> (vaadatud 18.05.2013)

⁴⁵ Rahvusvaheline Aatomienergia Agentuur. 2011. „Implementation of the NPT Safeguards Agreement and relevant provisions of Security Council resolutions in the Islamic Republic of Iran.“ 08. november.

http://www.isisnucleariran.org/assets/pdf/IAEA_Iran_8Nov2011.pdf (vaadatud 18.05.2013)

⁴⁶ Rahvusvaheline Aatomienergia Agentuur. 2008. „Implementation of the NPT Safeguards Agreement and relevant provisions of Security Council resolutions 1737 (2006), 1747 (2007) and 1803 (2008) in the Islamic Republic of Iran.“ 05. juuni. <http://www.iaea.org/Publications/Documents/Board/2008/gov2008-15.pdf> (vaadatud 18.05.2013)

⁴⁷ Keneş, Bülent. 2012. „Is Iran's nuclear program peaceful?“ Today's Zaman, 05. juuni.

<http://www.todayszaman.com/columnist-285661-is-irans-nuclear-program-peaceful.htmlv> (vaadatud 18.05.2013)

Eelnevalt kirjeldatu tõttu on üpriski tõenäoline, et Iraan siiski arendab välja oma tuumarelvastust. Kuna niisugust käitumine on tugevalt rahvusvahelise kogukonna poolt taunitud ja toonud kaasa ÜRO sanktsioonid, peab sellele olema mingisugune suurem eesmärk. Ründava realistliku teooria kohaseks on selleks ilmselgelt Iraani sõjalise võimekuse arendamine ja seeläbi tema positsiooni parandamine Lähis-Ida regioonis.

Suurim kasu, mida Iraan tuumarelvastuse omamisest saaks on heidutus potentsiaalsete rünnakute eest. Kuna tuumarelvi omavad riigid suudavad igasugusele ründajale vajadusel äärmiselt suurt kahju tekitada, väheneb drastiliselt nende vastastu sooritatavate rünnakute tõenäosus. Niivõrd tugevat heidutusmehhanismi ei oma ükski konventsionaalne relv. Sel põhjusel tagab ainult tuumarelva omamine Iraanile piisava kindluse, et nad ei satu tulevikus mõnel oma nõrkuse momendil teiste regionaalsete suurvõimude rünnaku ohvriks nagu juhtus 1980. aastate Iraagi-Iraani sõjaga. Seega on Iraanil tuumarelva ehitamise esimeseks eesmärgiks enesekaitse parandamine.⁴⁸

Tänu rikkalikele naftavarudele, on Pärsia lahe äärsetel riikidel Iraanist suuremad rahalised võimalused. Saudi Araabia ja teised seal piirkonnas asuvad riigid on viimastel aastatel investeerinud tohutuid summasid oma konventsionaalse relvastuse arendamiseks. Iraan võrdlemisi vaesema riigina ei ole aga suuteline nendega pikas perspektiivis võrdselt raha sõjatööstusse panustama. Näiteks 2008. aastal kulutas Saudi Araabia üle 38, Araabia Ühendemiraadid üle 13, kuid Iraan kõigest 8,5 miljardit USA dollarit riigikaitsele.⁴⁹ Seetõttu on Iraanil vaja kuidagi muud moodi oma sõjalist üleolekut kindlustada ennem kui nende sõjavägi jääb liigselt lähinaabrite omale alla. Selleks on sobiv meetod just tuumarelva arendamine.⁵⁰

Peale Iraani enda suurema julgeoleku saavutamise, võimaldab tuumarelva omamine Iraanil välispoliitiliselt ka vabamalt tegutseda. Nimelt on juba praegu Iraan toetamas erinevaid terroristlike organisatsioone, mis võitlevad Iisraeli riigi ja Iraagis olevate USA vägede vastu. Samas on Iraan pidanud olema ettevaatlik ja hoidma oma toetuse taset terroristlikele gruppidele piisavalt madalal. Vastasel juhul suureneks võimalus, et riigid, mille vastu

⁴⁸ Greenwald, Glenn. 2012. „The true reason US fears Iranian nukes: they can deter US attacks.“ The Guardian, 02. oktoober. <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2012/oct/02/iran-nukes-deterrence> (vaadatud 18.05.2013)

⁴⁹ IISS. „The Military Balance 2010“ pp. 463-464

⁵⁰ Bülent. „Is Iran's nuclear program peaceful?“

niisuguste rühmitused tegutsevad, võiksid korraldada Iraanile otsese vasturünnaku. Juhul kui Iraan saaks enese kontrolli alla tuumarelva, oleks Iraanil tänu selle pakutavale heidutusefektile võimalik terroristlike gruppe praegusest suuremas ulatuses toetada. See võimaldaks Iraanil kergemini oma välispoliitilisi eesmärke saavutada ja tegutseda praegusest veelgi agressiivsemalt.⁵¹

Lisaks eelnevale väheneks ka Iisraeli ja teiste Iraani regionaalsete vastaste võimalused oma tahtmise järgi tegutseda. Näiteks saaks Iraan Iisraelile teatada, et juhul kui nad peaksid järjekordselt oma lähinaabruses asuvatel moslemite asualadel laiaulatuslikku sõjalist kampaaniat alustama, saadaks Iraan oma tuumalõhkekehad Iisraeli suunas. Juba niisugune mitte just kõige usutavam ähvardus paneks Iisraeli oma käitumise üle mitu korda järele mõtlema ja suunaks neid pigem tagasihoidlikult tegutsema.⁵²

Kokkuvõtlikuly võib väita, et Iraan järgib oma tuumarelvastuse välja töötamise programmiga ründava realismi põhimõtteid. Niisuguse relva omamine aitab Iraanil suurenda oma riigi turvalisust ja vältida tulevikus teiste riikide rünnaku alla sattumist. Välispoliitiliselt võimaldab suurem julgeolek Iraanil võtta järjest agressiivsemaid positsiooni ja seeläbi suurendada oma mõjuvõimu kogu Lähis-Ida piirkonnas. Ka teiste piirkondlike suurvõimude nagu Iisraeli tegevusvabadus saab Iraani tuumarelva olemasolu korral mõningaselt piiratud, mis vähendab Iraani regionaalsete konkurentide võimekust. Seega saab Iraan vaatamata rahvusvahelise kogukonna suurest vastaseisust tuumarelvastuse omandamisest palju kasu.

5.2 Iraani osalus Süüria kodusõjas

Süüria kodusõjas osalemine on järgmine Iraani regionaalse mõjuvõimu eest võitlemist iseloomustav tegevus. See konflikt on kestnud alates 2011st aastast, mil algasid vägivaldsed kokkupõrked Süüria diktaator Bashar al-Assad'i armee ja relvastatud mässuliste gruppide vahel. Maailma avalikkus ja enamik riike on võtnud selles sõjas mässulisi toetava seisukoha. Iraan ühena vähestest riikidest seisab seevastu kindlalt al-Assad'i režiimi püsimise eest. Teheran on asunud otseselt Süüria valitsusele tuge pakkuma ja seeläbi on Iraanist saanud Süüria kodusõjas üks olulisematest tegutsejatest. Mässuliste poolele üle jooksnud endine

⁵¹ Kahl, Colin H.; Melissa G. Dalton ja Matthew Irvine. 2012. „Risk and Rivalry Iran, Israel and the Bomb.“ Center for a New American Security, pp. 14, 19, 21

⁵² Ibid., pp. 22.

Süüria peaminister Riad Hijab on koguni väitnud, et Süüriat juhib president al-Assadi asemele reaalsuses hoopis üks Iraani sõjaväejuhtidest Kassem Suleimani.⁵³

Iraani sekkumine Süüria kodusõtta toimub mitmel erineval tasandil. Teherani poolt on Süüria valitsusele abiks saadetud erinevaid nõuandjaid. Al-Assadi režiimi juures töötab mitmeid Iraani sõjaväe tippjuhte, kelle ülesandeks on olnud välja töötada strateegiaid mässuliste vastu võitlemiseks ja jagada Iraani sõdurite poolt Iraagis omandatud kogemusi. Koostöös Süüria julgeolekujõududega on Iraan osalenud ka Süüria sõjaväelaste välja koolitamises ja Iraan on varustab al-Assadi valitsust luureinformatsiooniga.⁵⁴

Materiaalse abi koha pealt on Iraan üritanud vähendada Süüria vastaste naftasanktsioonide mõju. Iraan on otseselt andnud al-Assadi valitsusele ühe miljoni dollari koguses abi ja on otsinud viise, kuidas aidata Süüriat vaatamata sanktsioonidele oma naftat müüa.⁵⁵ Lisaks varustab Iraan Süüriat ka relvastusega. Reisilennukite abil Süüriasse toimetatud illegaalsete saadetistega on Iraan Süüria valitsust toetavatele jõududele tarninud käsirelvi, laskemoona, rakette, õhutorjerelevastus ja muud sõjapidamiseks vajalikku varustust.⁵⁶

Peale Süüria valitsuse otsesele aitamisele, sponsoreerib Iraan mitmeid paramilitaarseid grupeeringuid, mis võitlevad al-Assadi režiimi püsimise eest. Süüria territooriumil on aktiivselt asunud tegutsema Iraani rahastusest sõltuv ja suuresti Iraani kontrolli all olev Liibanonis paiknev Hezbollah terrorismigrupp. See rühmitus võitleb nii otseselt Liibanoni piiri äärde jäävatel Süüria aladel mässuliste gruppidega kui ka treenib välja kohalikke al-Assadi režiimi toetavaid Süüria araablasi sõdureid.⁵⁷ Hezbollah ja Iraani koostööna on Süürias loodud šiitlikest moslemitest koosnev relvastatud rühmitus Jaysh al-Sha'bi, mille liikmete hulk ulatub 50 000 meheni. See paramilitaarne grupp aitab Süüria valitsusel võidelda

⁵³ Shmulovic, Michal. 2013. „Not even the Nazis did what Assad’s doing, says ex-Syrian PM.“ The Times of Israel, 15. veebruar. <http://www.timesofisrael.com/not-even-the-nazis-did-what-assads-doing-says-ex-syrian-pm/> (vaadatud 18.05.2013)

⁵⁴ Fulton, Will; Joseph Holiday ja Sam Wyer. 2013. „Iran strategy in Syria.“ Institute for the Study of War ja AEI Critical Threats Project, pp. 10-11, 13.

⁵⁵ Ravid, Barak. 2012. „Haaretz exclusive: Syria documents show Iran helping Assad to sidestep sanctions.“ Haaretz, 12. veebruar. <http://www.haaretz.com/print-edition/news/haaretz-exclusive-syria-documents-show-iran-helping-assad-to-sidestep-sanctions-1.412353> (vaadatud 18.05.2013)

⁵⁶ Fulton, Will; Joseph Holiday, ja Sam Wyer. 2013. „Iran strategy in Syria.“ pp. 16

⁵⁷ Ibid., pp. 22

olukorras, mil Süüria ametliku sõjaväe suurus on oluliselt vähenenud.⁵⁸ Teheran on pakkunud abi ka Iraagist pärit šiiitidele võitlejatele Süüriasse jõudmiseks ja al-Assadi valitsuse poolt võitlema asumiseks ning alates 2013. aasta aprillist on niisugused rühmitused avalikult oma osalust Süüria kodusõjas kinnitanud.⁵⁹ Seega omab Iraan Süürias suurt mõju erinevate valitsust toetavate militaarsete rühmituste hulgas.

Põhjused, miks Iraan nii tugevalt Süüria valitsuse püsimist toetab, on puhtalt pragmaatilised. Ideoloogiliselt on neil kahe riigi vahel väga vähe ühiseid seisukohti. Iraan on pärast 1979. aasta islamirevolutsiooni olnud äärmiselt religioosne riik, mille kõrgeim vaimulik on ka riigi ülim juht. Seevastu Süüria valitsus tugineb aga ba'athismi ideoloogiale, mis kombineerib endas sekulaarsuse ja sotsialismi elemente. Seega pole nende kahe riigi valitsuste maailmavaated üksteisega kuidagi moodi sarnased, kuid tänu strateegilistele kaalutlustele on neist saanud koostööpartnerid.⁶¹ Kindlustamaks oma huvide saavutamist, on Iraanil lihtsalt vaja säilitada enda jaoks kasuliku režiimi püsimist Süürias.

Iraan ja Süüria omavad Lähis-Ida piirkonnas üksteisega mitmeid ühiseid vaenlasi, kelle vastane võitlus ongi need kaks režiimi omavahel kokku toonud. Pikka aega oli Lähis-Ida regioonis üks juhtivatest riikides Sadam Husseini poolt valitsetud Iraak. See riik piirneb nii Süüria kui ka Iraaniga, mispärast on tugev Iraak neile mõlemale ohtlik. Sel põhjusel on Teheran ja Damaskus alates 1980st aastatest teinud koostööd Iraagi mõjuvõimu kärpimiseks. Tänu julgeoleku kaalutlustele oli Süüria näiteks üks vähestest araabia maadest, mis asus Iraagi-Iraani sõjas avalikult Iraani toetama, ignoreerides etnilist ühtsust endaga sarnaselt araabia maade hulka kuuluva Iraagiga.⁶² Isegi pärast USA poolt korraldatud Iraagi invasiooni, mis eemaldas Sadam Husseini võimult ja vähendas Iraagi ohtlikust, tegutsevad Iraan ja Süüria selles riigis edasi ühistel eesmärkidel. Nimelt on mõlemad neid õhutanud

⁵⁸ DeYoung, Karen, ja Joby Warrick. 2013. „Iran and Hezbollah build militia networks in Syria, officials say.“ The Guardian, 12. veebruar. <http://www.guardian.co.uk/world/2013/feb/12/iran-hezbollah-milita-networks-syria> (vaadatud 18.05.2013)

⁵⁹ Ghazi, Yasir, ja Tim Arango. 2012. „Iraqi Sects Join Battle in Syria on Both Sides.“ The New York Times. 27. oktoober. <http://www.nytimes.com/2012/10/28/world/middleeast/influx-of-iraqi-shiites-to-syria-widens-wars-scope.html> (vaadatud 18.05.2013)

⁶⁰ Fulton, Will; Joseph Holiday, ja Sam Wyer. 2013. „Iran strategy in Syria.“ pp. 24

⁶¹ Reynolds, James. 2012. „Iran and Syria: Alliance of shared enemies and goals.“ BBC, 08. juuli. <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-18369380> (vaadatud 18.05.2013)

⁶² Sun, Degang. 2009. „Brothers Indeed: Syria-Iran Quasi-alliance Revisited.“ Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia), vol. 3, no 2, pp. 70-71

Iraagis erinevaid relvastatud rühmitusi USA vägede vastu võitlema. Selle põhjuseks on tahe halvendada USA positsiooni Lähis-Idas ja niimoodi vältida võimalust, et USA üritaks Iraagist edasi kas Iraanile või Süüriake peale tungida.⁶³ Võib eeldada, et Iraagis ebastabiilse olukorra soodustamine, pikendab ka perioodi, mille vältel on Iraak lihtsalt liiga nõrk, et oma naaberriikidele suuremat ohtu põhjusta.

Teiseks suuremaks julgeoleku alaseks koostööpunktiks Iraani ja Süüria vahel on nende ühine võitlus Iisraeli vastu. Nii Iraan kui ka Süüria ei tunnista religioossetel põhjustel Iisraeli riigi eksisteerimise õigust ja tunnevad ennast Iisraeli militaarsest võimekusest ohustatuna. Seepärast on need kaks riiki pikemat aega üritanud ühiselt nõrgestada Iisraeli positsiooni Lähis-Idas. Näiteks perioodil, mil Iisrael okupeeris Liibanoni, asus Süüria toetama Amali ja Iraan Hezbollahi nimelist rühmitust, mis on mõlemad Iisraeli vastu võitlevad terroristlikud organisatsioonid.⁶⁴ Juhul kui Süürias peaks al-Assadi režiim langema, kaotaks Iraan oma peamise liitlasriigi, mis raskendaks Iraani välispoliitiliste eesmärkide realiseerimist regioonis.

Süüria on Iraanile vajalik ka Vahemere idakaldal oma mõjuvõimu säilitamiseks. Nimelt toetub Iraani režiim oma välispoliitikas suurel määral erinevatele paramilitaarsetele rühmitustele, mis asuvad peamiselt Liibanonis ja Palestiinas. Organisatsioonide nagu Hezbollahi üle tugeva kontrolli hoidmiseks on Iraanil vaja kindlustada endale sobiliku režiimi püsimine Süürias. Vastasel juhul katkeksid Teherani varustusliinid Iraani ja terroristlike rühmituste vahel, mis kulgevad läbi Süüria territooriumi. Sel puhul ei saaks Iraan efektiivselt Vahemere idakaldale enam oma relvastust tarnida ja kaotaks suure osa oma mõjuvõimust praegu Iraani varustusest sõltuvate paramilitaarsete grupeeringute üle. Seega pole käesolevas Süüria kodusõjas Iraani jaoks kaalul mitte ainult ühe enda jaoks sõbraliku valitsuse püsima jäämine, vaid ka oma mõjuvõimu säilitamine Lähis-Idas.⁶⁵

Kuna eelmisel põhjusel on Iraanil tingimata vaja säilitada oma Süüriast läbi kulgevad ühendused Liibanoni ja Palestiinaga, on Iraan hakanud kindlustama oma positsioone Süürias ka juhaks kui al-Assadi valitsus peaks langema. Seetõttu ongi Iraan üha enam toetamas mitte otseselt Süüria valitsust, vaid sellega ühel poolel võitlevad paramilitaarseid

⁶³ Goodarzi, Jubin M. „Syria and Iran: Alliance Cooperation in a Changing Regional Environment.“ Ortadoğu Etütleri, vol. 4, no. 2, pp. 48.

⁶⁴ Gelbart, Jonathan. 2010. „The Iran-Syria Axis: A Critical Investigation.“ Stanford Journal of International Relations, vol. 12, no. 1, p. 38

⁶⁵ Saab, Bilal Y. 2012. „Axis of resistance: Syrian uprising threatens Hizbullah’s strategic alliance.“ IHS Defense, Risk and Security Consulting. p. 27

üksuseid. Need üksused peaksid vajadusel üle elama ka Süüria praeguse režiim langemise ja kindlustama sel puhulgi Iraanile mingisuguses ulatuses ühenduste säilimise Teherani ja Iraanist sõltuvate Vahemereäärsete terroristlike organisatsioonide vahel.⁶⁶

Seega on Iraan sekkunud jõuliselt Süüria kodusõtta al-Assadi režiimi säilitamiseks kahel vägagi ratsionaalsel ja pragmaatilisel põhjusel. Esiteks on Süüria Iraanile regionaalses võimvõitluses suurimaks liitlaseks, kellega koostöö toimub nii Iraagi kui ka Iisraeli vastastes tegevustes. Ilma Süüria toetuseta oleks Iraanil raskem oma vaenlasi ohjeldada ja seeläbi suureneks ka oht Iraani julgeolekule. Teiseks halveneksid ilma Iraani sõbraliku valitsuseta Süürias Teherani kommunikatsioonikanalid endast sõltuvate paramilitaarsete organisatsioonidega Liibanonis ja Palestiinas. Nendega tugeva sideme kaotamine, vähendaks aga tunduvalt Iraani mõjuvõimu laiemas Lähis-Ida regioonis.

5.3 Iraan ja Hezbollahi seos

Nagu juba mainitud, tugineb Iraan oma mõjuvõimu projekteerimisel Lähis-Ida regioonis ka suurel määral Iraanist väljas pool paiknevatele paramilitaarsetele terroristlike organisatsioonidele nagu näiteks Hezbollah, Palestiina Islamistlik Džihaad, Jaysh al-Sha'bi ja Hamas. Iraan on nende organisatsioonidega tihedalt seotud ja varustab neid vajalike relvade ja finantsiliste vahenditega. Seetõttu omab Iraan niisuguste rühmituste üle suurt mõjuvõimu ja tihtipeale kasutab neid oma välispoliitiliste eesmärkide saavutamiseks.

Hezbollahit võib Iraani poolt sponsoreeritavates organisatsioonidest tähtsaimaks pidada. See rühmitus loodi Iraani poolt 1980ndatel aastatel erinevate väiksemate Liibanoni šiiitidest koosnevate organisatsioonide ühtseks koondamisel.⁶⁷ Hezbollahi ja Iraani tihedad omavahelised suhted tulenevad Hezbollahi poolt oma tegevuse aluseks võetud *wilayat al-faqih*'i põhimõttest. Selle kohaselt on kõik moslemid kohustatud kuuletuma kõrgeima religioosse juhi tahtele, kes teatavasti juhtub olema Iraani liider. Käesoleval momendil on selleks Ali Hosseini Khamenei. Seepärast on Hezbollah juba oma ideoloogia järgi sunnitud talitama Iraani nägemuse kohaselt. Hezbollah on sõltuv oma tegemistes ka Iraani poolt pakutavast rahast ja relvadest ning Hezbollah võitlejate välja koolitamisest on Teheran otseselt osalenud.⁶⁸ Neil põhjustel on Iraani ja Hezbollahi vahelist sidet nimetatud läbi ajaloo kõige

⁶⁶Fulton, Will; Joseph Holiday, ja Sam Wyer .2013. „Iran strategy in Syria.“ pp. 26-27

⁶⁷ Wilner, Alex S. 2012. „Apocalypse Soon? Deterring Nuclear Iran and its Terrorist Proxies.“ Comparative Strategy, vol. 31, no. 1, p. 20.

⁶⁸Zisser, Eyal. 2011. „Iranian Involvement in Lebanon.“ Military and Strategic Affairs, vol. 3, no. 1, pp. 7-8.

tugevamaks sidemeks ühe riigi ja terroristliku organisatsiooni vahel ja seda rühmitust võib praktilises mõttes vaadata Iraanile kuuletavana.⁶⁹

Iraan on Hezbollahit ära kasutanud peamiselt Iisraeli vastases võitluses Liibanonis ja selle lähialadel. Perioodil, mil Iisrael okupeeris Liibanoni, korraldas Hezbollah okupatsioonivõimude vastu mitmeid rünnakuid, mille käigus teostati ka enesetapurünnakuid.⁷⁰ Selle tulemusena sunniti Iisraeli vägesid 2000. aastal Liibanonist lahkuma ja oma okupatsiooni lõetama. Hezbollah on korduvalt Iisraeli rünnanud ka peale Iisraeli vägede taandumist. Näiteks 2006. aasta juulis liikusid Hezbollahi väed Liibanonist Iisraeli ja tapsid seal juudiriigi sõdureid, mille tagajärjel algas veidi üle kuu aja kestnud sõda Iisraeli ja Hezbollah vahel.⁷¹ Lisaks Iisraeliga võitlusele osaleb Hezbollah praegu ka Iraani juhtimisel Süüria kodusõjas. Ühe endise Hezbollahi liidri Sobhi al-Tofaili sõnul on Hezbollahi selles konfliktis osalemine otseselt tingitud Iraani käsust.⁷²

Kuigi Hezbollahi toetamine on nõudnud Iraanilt suures koguses ressursse ja vihastanud välja teiste riikide valitsusi, on see toonud Iraanile palju kasu. Kuna Hezbollah kuuletub reaalsuses Iraani valitsusele, kuid seisab sellest ametlikult eraldi, pakub see organisatsioon Teheranile mitmeid uusi välispoliitilisi võimalusi. Seetõttu on Iraan tänu Hezbollahi loomisele suutnud omanda palju tugevama positsiooni Lähis-Ida regioonis kui tal oleks muidu võimalik olnud ja Hezbollah on aidanud Iraanil muutuda oma piirkonna juhtivaks riigiks.

Hezbollah võimaldab Iraanil näiteks korraldada rünnakuid Iisraeli vastu, mis oleks ilma selle organisatsioonita võimatu. Iraani konventsionaalne sõjavägi nõrgenes 1980ndate aastatel kestnud Iraagi-Iraani sõja vältel tunduvalt ja selle võimsus pole tänapäevani täielikult taastunud. Seevastu omab Iisrael regiooni tugevaimait armeed, mis suudaks lihtsalt ennast Iraani otse rünnaku eest kaitsta ja tekitada Iraanile massiivseid kahjusid. Kuna Iraanil pole võimalik sel põhjusel ise otse Iisraeli rünnata, kasutabki Teherani valitsus Hezbollahi abi. Hezbollah seisab ametlikult Iraanist eraldi ja seepärast on väga raske tõendada

⁶⁹ Wilner, Alex S. 2012. „Apocalypse Soon? Detering Nuclear Iran and its Terrorist Proxies.“ p. 19.

⁷⁰ Norton, Augustus R. 2000. „Hizballah and the Israeli Withdrawal from Southern Lebanon.“ Journal of Palestine Studies, vol. 30, no. 1, p. 24.

⁷¹ Myre, Greg, ja Steven Erlanger. 2006. „Israelis Enter Lebanon After Attacks.“ The New York Times, 13. juuli <http://www.nytimes.com/2006/07/13/world/middleeast/13mideast.html?pagewanted=all> (vaadatud 18.05.2013)

⁷² The Jerusalem Post. 2013. „Ex-Hezbollah leader: Iran told us to join Syrian war.“ 25. mai <http://www.jpost.com/Middle-East/Ex-Hezbollah-leader-Iran-told-us-to-join-Syrian-war-311115> (vaadatud 18.05.2013)

ümberlukkamatud seost Hezbollahi poolt sooritatud Iisraeli vastaste rünnakute ja Iraani vahel. Reaalsus seisab Iraan muidugi nende rünnakute taga, kuid tõendamatus tõttu ei saa Iisrael Iraanile vasturünnakut sooritada. Niimoodi on Iraanil võimalik Iisraelile kahju tekitada ilma enda turvalisuse kaotamiseta.⁷³

Teiseks on Iraan kasutanud Hezbollahit ära Liibanonis oma mõjuvõimu edendamiseks. See organisatsioon on muutunud Liibanonis juhtivaks poliitiliseks parteiks ja alates 2011st aastast on kohalikus valitsuses olnud domineerival positsioonil just Hezbollah. ⁷⁴ Läbi oma sidemete Hezbollahiga on Iraan omandanud olulise tähtsuse Liibanoni poliitika kujundamises, mis oleks ilma selle rühmituse kontrollita Iraani jaoks praktiliselt saavutamatu eesmärk. Niimoodi on Teheranil olnud võimalik täide viia oma välispoliitiline ambitsioon, mida ainult puhtalt sõjalise jõuga ei suudaks Iraan täita ja seeläbi on Teheran suurendanud oma mõjuvõimu kogu Vahemere idakalda piirkonnas.

Hezbollah ja teised Iraani kontrollile alluvad paramilitaarsed terroristlikud organisatsioonid pakuvad Teheranile ka lisakaitset erinevate rünnakute vastu. Nimelt teavad Iraani vaenlased, et juhul kui nad peaksid otsustama mingil põhjusel Iraani rünnata, tuleb neil tegelda ka Teheranist sõltuvate organisatsioonide terroristlike vasturünnakutega. Seega on Hezbollah justkui lisa heidutusmehhanism riikidele, mis suudaksid konventsionaalses sõjas Iraani võita. Isegi juhul kui Iraan kaotaks sõja mõne endast tugevama riigi vastu, tekkiks sellel riigil erinevate terrorismiaktide tõttu tõsised kahjud. Seeläbi ei saa ükski riik endale lubada kergekäeliselt Iraani ründamist ka siis kui konventsionaalses mõttes käsutatakse Iraanist tunduvalt tugevamat sõjaväge.⁷⁵

Nendel põhjustel on Iraani poolt terroristlike organisatsioonide nagu Hezbollah sponsoreerime igati vastav ründava realismi loogikale. Hezbollah aitab Iraanil ilma karistamata sooritada Iisraeli vastaseid rünnakuid ja omada kontrolli Liibanoni riigi siseasjades. Mõlemad neist suurendavad Iraani välispoliitilist võimekust ja kontrolli Lähis-Ida regiooni üle. Lisaks sellele pakub tihe seos Hezbollahiga Iraanile ka lisa heidutusmehhanismi endast tugevama konventsionaalse sõjaväega riikide vastu. Seega vähendab Hezbollahi olemasolu otseselt võimalust, et Iraan satuks mõne vaenuliku riigi rünnaku ohvriks ja niimoodi kindlusta Iraan järjekordselt oma julgeolekut.

⁷³ Wilner, Alex S. 2012. „Apocalypse Soon? Deterring Nuclear Iran and its Terrorist Proxies.“ p. 22

⁷⁴ Zisser, Eyal. 2011. „Iranian Involvement in Lebanon.“ p. 5

⁷⁵ Wilner, Alex S. 2012. „Apocalypse Soon? Deterring Nuclear Iran and its Terrorist Proxies.“ p. 23

Kokkuvõte

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks oli analüüsida regionaalsete suurvõimude käitumise vastavust ründava realismi teooriale, kasutades selleks empiirilise näitena Iraani Lähis-Idas. Ründava realismi teooria kohaselt on kõigi riikide peamiseks ülesandeks tagada enda riigi püsijäämine. Parim viis selle eesmärgi saavutamiseks on enda mõjuvõimu suurendamine ja oma vastaste nõrgestamine, mida peabki ründava realismi järgi iga regionaalne suurvõim tegema.

Uurimistöö empiirilises osas tõestati esmalt Iraani staatus regionaalse suurvõimuna. Seejärel käsitleti kolme Iraani välispoliitika olulist suunda, milleks olid tuumaprogrammi arendamine, Süüria kodusõjas sekkumine ja Hezbollahi toetamine. Nagu analüüsi käigus selgus, on kõigi nende Iraani ettevõtmiste eesmärgiks just vastavalt ründava realismi teooriale oma mõjuvõimu suurendamine ja regionaalse hegemoonia poole püüdlemine.

Iraani tuumaprogrammi eesmärgiks on vaatama seda eitavale retoorikale relvastuse välja töötamine. Tuumarelva omamine on Teheranile kasulik, kuna selle poolt tekitatav heidutusmehhanism suudab ära hoida Iraani vastu tulevikus teostatavaid rünnakuid. Välispoliitiliselt lubaks tuumarelvastus Teheranil agressiivsemalt käituda ja näiteks suurendada toetust oma vaenlaste vastu võitlevatele terroristlikele organisatsioonidele ning seeläbi nõrgendada oma konkurentide positsioone.

Süüria kodusõjas mängib Iraan aktiivset rolli pragmaatilistel põhjustel. Kuigi ideoloogiliselt on Damaskusel ja Teheranil suured erinevused, on need kaks riiki muutunud tänu ühiste vaenlaste omamisele koostööpartneriteks. Seepärast kaotaks Iraan Süüria valitsuse vahetusel oma peamise regionaalse liitlasriigi ja ohtu satuksid ka Teherani varustused Iraani poolt juhitud Liibanonis ja Palestiinas asuvate paramilitaarsete organisatsioonidega.

Teheran toetab Hezbollahi tegevust, et suurendada oma mõjuvõimu Vahemere idakaldal. Läbi selle enda poolt kontrollitud organisatsiooni suudab Iraan omada kaudset võimu Liibanonis ja teostada riskivabu terrorirünnakuid Iisraeli vastu. Lisaks toimib Hezbollah Iraani jaoks ka järjekordse heidutusmehhanismina, sest iga potentsiaalne Iraani ründaja peab arvestama Hezbollahi terroristide vasturünnakust tekkivate kahjudega.

Seega järgib kogu Iraani välispoliitiline tegevus ründava realismi pragmaatilisi printsiipe ja ideoloogia mõju Iraani käitumisele võib hinnata üpris minimaalseks. Kuna Iraan regionaalse suurvõimu näitena allub ründava realismi poolt kirjeldatavale loogikale, võib väita, et ka

teised sarnaselt Iraaniga oma piirkonnas suurt mõjuvõimu omavad riigid lähtuvad oma käitumises samadest ründava realismi poolt kirjeldatud praktilistest julgeolekueesmärkidest.

Kasutatud kirjandus

1. Abdul-Zahra, Qassim ja Lara Jakes. 2012. „Iraq seeing signs of Iran’s influence.“ The Washington Times, 02. oktoober.
<http://www.washingtontimes.com/news/2012/oct/2/iraq-seeing-signs-of-irans-influence-ayatollah-kha/?page=all> (vaadatud 18.05.2013)
2. Amanpour, Christiane; David Ensor, ja Elise Labott 2002 „U.S.: Iran working on nuclear weapons.“ CNN, 13. detsember.
<http://archives.cnn.com/2002/WORLD/meast/12/13/iran.nuclear/> (vaadatud 18.05.2013)
3. BBC. 2012. „Iran's key nuclear sites“ 09. jaanuar <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-11927720> (vaadatud 18.05.2013)
4. BBC. 2013. „IAEA demands Iran nuclear access to Parchin site.“ 04. märts.
<http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-21654575> (vaadatud 18.05.2013)
5. Buzan, Barry, ja Ole Waeber. 2004. „Regions and Powers: The Structure of International Security“ Cambridge: Cambridge University Press
6. Bülent. „Is Iran's nuclear program peaceful?“
7. Central Intelligence Agency „The World Factbook“
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2001rank.html> (vaadatud 18.05.2013)
8. Charbonneau, Louis. 2013. „Exclusive: Iran steps up weapons lifeline to Assad.“ Reuters, 14. märts. <http://www.reuters.com/article/2013/03/14/us-syria-crisis-iran-idUSBRE92D05U20130314> (vaadatud 18.05.2013)
9. Chumley, Cheryl K. 2013. „President Ahmadinejad says Iran ready to wipe out Israel.“ The Washington Times, 06. veebruar.
<http://www.washingtontimes.com/news/2013/feb/6/president-ahmadinejad-says-iran-ready-wipe-out-isr/> (vaadatud 18.05.2013)
10. Daniel Flames. 2007. Conceptualising Regional Power in International Relations: Lessons from the South African Case. In GIGA Working Paper Series 53, Hamburg: GIGA German Institute of Global and Area Studies p. 11.
11. DeYoung, Karen, ja Joby Warrick. 2013. „Iran and Hezbollah build militia networks in Syria, officials say.“ The Guardian, 12. veebruar.

- <http://www.guardian.co.uk/world/2013/feb/12/iran-hezbollah-milita-networks-syria>
(vaadatud 18.05.2013)
12. Donnelly, Jack. 2002. „Realism and International Relations.“ Cambridge: Cambridge University Press , p. 9
 13. Fathi, Nazila. 2005. „Wipe Israel 'off the map' Iranian says.“ The New York Times, 27. oktoober. http://www.nytimes.com/2005/10/26/world/africa/26iht-iran.html?_r=0
(vaadatud 18.05.2013)
 14. Fulton, Will; Joseph Holiday ja Sam Wyer. 2013. „Iran strategy in Syria.“ Institute for the Study of War ja AEI Critical Threats Project,
 15. Gelbart, Jonathan. 2010. „The Iran-Syria Axis: A Critical Investigation.“ Stanford Journal of International Relations, vol. 12, no. 1, pp. 36-42
 16. Ghazi, Yasir, ja Tim Arango. 2012. „Iraqi Sects Join Battle in Syria on Both Sides.“ The New York Times. 27. oktoober.
<http://www.nytimes.com/2012/10/28/world/middleeast/influx-of-iraqi-shiites-to-syria-widens-wars-scope.html> (vaadatud 18.05.2013)
 17. Gilpin, Robert G. 1984. „The Richness of the Tradition of Political Realism.“ International Organization, vol. 38, no. 2, pp. 287-304
 18. Goodarzi, Jubin M. „Syria and Iran: Alliance Cooperation in a Changing Regional Environment.“ Ortadoğu Etütleri, vol. 4, no. 2, pp. 31-53
 19. Greenwald, Glenn. 2012. „The true reason US fears Iranian nukes: they can deter US attacks.“ The Guardian, 02. oktoober.
<http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2012/oct/02/iran-nukes-deterrence>
(vaadatud 18.05.2013)
 20. Gulhane, Joel. 2013. „Egypt clarifies relationship with Iran.“ Daily News Egypt, 19. mai. <http://www.dailynewsegypt.com/2013/02/23/egypt-clarifies-relationship-with-iran/> (vaadatud 18.05.2013)
 21. International Institute for Strategic Studies. „The Military Balance 2010“.
 22. Iran Daily Brief. 2013. „“Iran is superpower of the region”; new axis of power in Islamic world is now being formed.“, 07. veebruar.
<http://www.irandailybrief.com/2013/02/07/iran-is-superpower-of-the-region-new-axis-of-power-in-islamic-world-is-now-being-formed/> (vaadatud 18.05.2013)
 23. Iran English Radio. 2012. „Iran is guarantor of security for Persian Gulf and regional countries.“ 20. oktoober. <http://english.irib.ir/programs/item/100421-ahamdinejad->

- iran-is-the-guarantor-of-security-for-persian-gulf-and-regional-countries (vaadatud 18.05.2013)
24. Jahanpour, Farhang „Chronology of Iran's Nuclear Programme, 1957-2007.“ Oxford Research Group.
http://oxfordresearchgroup.org.uk/oxford_research_group_chronology_irans_nuclear_programme_1957_2007 (vaadatud 18.05.2013)
 25. Kahl, Colin H.; Melissa G. Dalton ja Matthew Irvine. 2012. „Risk and Rivalry Iran, Israel and the Bomb.“ Center for a New American Security
 26. Keneş, Bülent. 2012. „Is Iran's nuclear program peaceful?“ Today's Zaman, 05. juuni.
<http://www.todayszaman.com/columnist-285661-is-irans-nuclear-program-peaceful.htmlv> (vaadatud 18.05.2013)
 27. Korab-Karpowicz, W. Julian, "Political Realism in International Relations", The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2013 Edition)
<http://plato.stanford.edu/entries/realism-intl-relations/> (vaadatud 18.05.2013)
 28. Marashi, Reza, ja Trita Parsi. 2011. „Arab Spring Seen From Tehran. The Geopolitical Contest for the Region's Hearts and Minds“ Cairo Review, vol 2. pp. 98-112
 29. Mearsheimer, John J. 1995. „The False Promise of International Institutions.“ International Security, vol. 19, no. 3, pp. 5-50.
 30. Mearsheimer, John J. 2009. „Reckless States and Realism.“ International Relations, vol. 23, no. 2, pp. 241-256.
 31. Mearsheimer, John J. 2013. „Structural Realism“ In „International Relations Theories: Discipline and Diversity“ eds. Tim Dunne, Milja Kurki, ja Steve Smith. Oxford: Oxford University Press. pp. 72-86.
 32. Myre, Greg, ja Steven Erlanger. 2006. „Israelis Enter Lebanon After Attacks.“ The New York Times, 13. juuli
<http://www.nytimes.com/2006/07/13/world/middleeast/13mideast.html?pagewanted=all> (vaadatud 18.05.2013)
 33. Norton, Augustus R. 2000. „Hizballah and the Israeli Withdrawal from Southern Lebanon.“ Journal of Palestine Studies, vol. 30, no. 1, p. 22-35.
 34. Piven, Ben. 2012. „Iran and Israel: Comparing military machines.“ Al Jazeera, 24. aprill.
<http://www.aljazeera.com/indepth/features/2012/03/2012326131343853636.html> (vaadatud 18.05.2013)

35. Rahvusvaheline Aatomienergia Agentuur. 2008. „Implementation of the NPT Safeguards Agreement and relevant provisions of Security Council resolutions 1737 (2006), 1747 (2007) and 1803 (2008) in the Islamic Republic of Iran.“ 05. juuni. <http://www.iaea.org/Publications/Documents/Board/2008/gov2008-15.pdf> (vaadatud 18.05.2013)
36. Rahvusvaheline Aatomienergia Agentuur. 2011. „Implementation of the NPT Safeguards Agreement and relevant provisions of Security Council resolutions in the Islamic Republic of Iran.“ 08. november. http://www.isisnucleariran.org/assets/pdf/IAEA_Iran_8Nov2011.pdf (vaadatud 18.05.2013)
37. Ravid, Barak. 2012. „Haaretz exclusive: Syria documents show Iran helping Assad to sidestep sanctions.“ Haaretz, 12. veebruar. <http://www.haaretz.com/print-edition/news/haaretz-exclusive-syria-documents-show-iran-helping-assad-to-sidestep-sanctions-1.412353> (vaadatud 18.05.2013)
38. Reynolds, James. 2012. „Iran and Syria: Alliance of shared enemies and goals.“ BBC, 08. juuli. <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-18369380> (vaadatud 18.05.2013)
39. Richter, Paul. 2011. „At U.N., Iranian president blasts 'slave master' West.“ Chicago Tribune, 25. september. http://articles.chicagotribune.com/2011-09-25/site/sc-dc-0923-un-iran-20110925_1_palestinian-bid-diplomats-slave (vaadatud 18.05.2013)
40. Rubin, Jennifer. 2013. „Hagel cloture fails: Now what about Iran?“ The Washington Post, 14. veebruar. <http://www.washingtonpost.com/blogs/right-turn/wp/2013/02/14/hagel-cloture-fails-now-what-about-iran/>
41. Saab, Bilal Y. 2012. „Axis of resistance: Syrian uprising threatens Hizbullah’s strategic alliance.“ IHS Defense, Risk and Security Consulting. p. 26-33.
42. Schirm, Stefan. 2005. „Führungsindikatoren und Erklärungsvariablen für die neue internationale Politik Brasiliens.“ Lateinamerika Analysen Vol.11, pp 107-130.
43. Sertori, Trish. 2012. „Iran's Ahmadinejad says anyone stockpiling atom bombs "retarded"“ Reuters, 08. november <http://www.reuters.com/article/2012/11/08/us-iran-indonesia-ahmadinejad-idUSBRE8A713C20121108> (vaadatud 18.05.2013)
44. Shmulovic, Michal. 2013. „Not even the Nazis did what Assad’s doing, says ex-Syrian PM.“ The Times of Israel, 15. veebruar. <http://www.timesofisrael.com/not-even-the-nazis-did-what-assads-doing-says-ex-syrian-pm/> (vaadatud 18.05.2013)

45. Snyder, Glenn H. 2002. „Mearsheimer’s World— Offensive Realism and the Struggle for Security.“ *International Security*, vol. 27, no. 1, pp. 149-173.
46. Sun, Degang. 2009. „Brothers Indeed: Syria-Iran Quasi-alliance Revisited.“ *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)*, vol. 3, no 2, pp. 67-80.
47. The Jerusalem Post. 2013. „Ex-Hezbollah leader: Iran told us to join Syrian war.“ 25. mai <http://www.jpost.com/Middle-East/Ex-Hezbollah-leader-Iran-told-us-to-join-Syrian-war-311115> (vaadatud 18.05.2013)
48. The World Bank „Iran, Islamic Rep.“ <http://data.worldbank.org/country/iran-islamic-republic> (vaadatud 18.05.2013)
49. Traynor, Ian ja Julian Borger. 2009. „Iran admits secret uranium enrichment plant.“ *The Guardian*, 25. september. <http://www.guardian.co.uk/world/2009/sep/25/iran-admits-uranium-plant> (vaadatud 18.05.2013)
50. Wilner, Alex S. 2012. „Apocalypse Soon? Detering Nuclear Iran and its Terrorist Proxies.“ *Comparative Strategy*, vol. 31, no. 1, pp 18-40.
51. Wohlforth, William, ja Jack Donnelly. 2008. „Realism.“ In „*The Oxford Handbook of International Relations*“ ed. Christian Smit, Duncan Snidal. Oxford:Oxford University Press, 2008, pp. 131-149
52. Wohlforth, William „Realism and Foreign Policy.“ In „*Foreign Policy: Theories, Actors, Cases Foreign Policy: Theories, Actors, Cases*“ ed. Steve Smith, Amelia Hadfield pp. 35-54.
53. Zisser, Eyal. 2011. „Iranian Involvement in Lebanon.“ *Military and Strategic Affairs*, vol. 3, no. 1, pp. 3-16.

Summary

Regional great power behaviour according to offensive realism theory: the example of Iran

The aim of this thesis is to offer an explanation to the way regional great powers behave. To do that the theoretical concept of offensive realism is used. According to that theory the primary aim of every state is to secure their continuing existence and the best way how to do it is by becoming more influential and powerful. Due to that all regional great powers should try to achieve regional hegemony.

In the empirical part of the research paper firstly confirms that Iran indeed is a regional great power. Then it continues to analyze 3 important aspects of Iranian foreign policy. Namely the pursuit of nuclear program, the involvement in Syrian civil war and the tight connection with Hezbollah.

The reason why Teheran tries so hard to obtain nuclear weaponry is purely pragmatic. Only that kind of weapons would deter the enemies of Iran enough to prevent any potential future attack. Furthermore, Iran could use the increased security to support the fight of their proxy militia groups against Israel more aggressively than ever before, without having the risk of a potential counterattack.

Iranian involvement in Syrian civil war stems from the close alliance between those two countries. Teheran is not willing to lose it's biggest ally without putting up a fight and maintaining control over Syria is essential for Iran due to their supply lines to Hezbollah going through the territory of Syria.

Maintaining close connections with Hezbollah allows Iran to attack Israel without having to take the blame. Moreover, through the political influence of that organization in Lebanon, Iran can project their power to the whole east coast of Mediterranean Sea. Finally Hezbollah's terrorist acts also serve to deter potential enemies from attacking Iran

The 3 observed elements of Iranian foreign policy clearly indicates that the government is acting according to the offensive realism principles. Therefore it is likely that other regional great powers in similar situation act the same way.

